

SANATÇI ÜSTÜNE

(Özer KABAS)

Şimdilik resim ve heykel gibi sanatları ele alıp bir iki asır geriye doğru açılırsak 18. asrın ortalarında «sanat» kavramının tek başına ortaya çıkmaya başladığını görürüz. Bu devirde batı dünyası üniversitelerinde Sanat Tarihi ve Arkeoloji kürsülerinin kurulmasıyla beraber «sanat» kavramı da felsefi plânda bağımsız olarak ortaya çıkmaktadır.

Bizi ilgilendiren, sanatçının bugünkü işlevselliği ve çelişik durumu olduğu için ondan önceki devirlere de bakarsak, gerek doğuda ve gerekse batıda sanatçının toplum içinde herhangi bir meslek erbabı gibi çalıştığını görürüz. Yani kitap resimlemekten hattatlığa, mimarlıktan heykeltraşlığa kadar loncalara bağlı bir kişi olarak çalışır sanatçı. O devirlerde iyi yapıtlar beğenilmekle beraber ayrı ve soyut bir sanat kavramı henüz ortaya çıkmamıştır.

Bundan sonra batıda peşpeşe gelen burjuva devrimleri ve sanatın akademik bir olgu haline gelmesi, bu alandaki görüş açısını değiştirmiş ve örneğin, sehpa resminin yayılmasıyla beraber geniş bir sanat piyasası da açılmıştır. Sanat yapıtları el değiştirebilen birer «meta» haline gelme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bunları meydana getiren sanatçılar ister istemez çoğunlukla bu koşullara uymak zorunda kalmışlar ve gücü yetenler artık bu piyasa için değerli ürünler ortaya çıkaran özel kişiler olmuşlardır. Bu sanatçıların içinde bulunduğu ortam Osmanlı ordusunda görevli minyatürcü Matraki'nin veya Rembrandt'ın durumundan oldukça farklıdır. Buna sanatçının birinci yabancılaşma olgusu diyebiliriz.

Gelgelelim bu sırada ikinci bir önemli olay, toplumu ve sanatı şiddetle etkilemektedir. Ortega Y. Gasset'in gayet önemle değindiği gibi, endüstrileşmekte olan toplumlarda insan nüfusunun süratle artması ve kitleleşme olayının meydana gelmesi; bu kitlelerin beraberinde getirdiği değerlerle beraber bir «kitle sanatı», diğer bir deyimle «ticari kitle sanatının» ortaya çıktığını görmekteyiz.

Bugünün kitle sanatını yayan araçlar, radyo, televizyon, resimli dergi ve

piyasa filmleridir. Bu araçları kitleler üzerinde etkili kılabilmek için hergün binlerce konu, binlerce uzman tarafından kurcalanmaktadır. Yani sanatçıların asırlardır titizlikle işledikleri insanla ilgili her konu kitle uzmanları tarafından hallaç pamuğu gibi atılmış, alınan alınmış ve ayağa düşürülmüştür. Bu arada kitle uzmanlarının eline düşmek istemeyen sanatçı, çabasını kendi başına yürütmek gibi zor bir durumda kalmıştır. Buna da, sanatçının ikinci yabancılaşma olgusu diyebiliriz.

Bugün bütün dünyadaki gerçek yoksul halkların tek şanslı oldukları ve belki de güçlü kalmalarına ve yozlaşmalarına sebep olan şey de henüz kitle sanatına hedef olmamış olduklarıdır.

Kendi kişisel çabalarını resimde, şiirde, romanda ve müzikte yürütmeye çalışan sanatçı, bir yandan halka dönük, onun duyusunu yansıtan yapıtlar ortaya çıkarmaya çalışırken diğer yandan piyasanın çekici teklifleri veya ezici tedbirleri karşısında tarihin hiçbir devresinde olmadığı kadar zor durumda kalmaktadır.

Diğer bir olay da, kitle sanatı yöneticilerinin *tuhaf bir biçimde* bağımsız sanatçıyı korumasıdır. Bunun tek sebebi onların yapıtlarından uygun bir zamanda ticari olarak yararlanmak demektir. Bunu uygulayabilmek için yer yer bazı merkezlerde sanatçıların kümelenmesi hoş görülür. Onların yapıtlarından dolayı olarak bile olsa yararlanmak için kurulan bu «sanatçı ghetto»ları kendileri için verimli ve kârlı sonuçlar getirir. Onun için bazı sanatçı kümeleri inandıkları kadar özgür değildirler; ve yeni türeyen sanat s'msarlarının empoze ettiği gizli baskının ve sansürün de bilincinde olup onu yenmek zorundadırlar.

Bugünkü koşullar içinde gerçek bir sanatçının kitle sanatı koşullarıyla bağdaşması olanaksız görünmektedir. Bilinçlendirmeye beyin yıkama arasından doğan bu fark onun başka tavizler vermediği sonucunu ortaya çıkarmaz, fakat genellikle bugün dünyanın birçok yerindeki gerçek sanatçı, itildiği yerin ve içinde bulunduğu koşulların bilincindedir ve onu yaşatan tek unsur, çeşitli baskılar ne kadar yoğun olursa olsun, sanatçının kendi halkının duyusunun gerçek sözcüsü olabilmesidir. Sezgileri ve akliyle içinde bulunduğu insan toplumunun organik yapısına bağlı olup üst-yapısal sosyolojiye ve politikaya her zaman için aykırı düşebilmenin sorumluluğunu ve yalnızlığını da sırtında taşımaktadır. Bunu yapabildiği zaman, evrensel bir güç kazandığını ve yapamadığı zaman da tabana inememiş devirlerin sözcüsü olarak isminin geçtiğini görüyo:uz.

